

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΝΩΤΕΡΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΠΟΥ ΕΚΦΡΑΖΕΙ

ΑΗΜΕΤ INSEL

Εδώ και αρκετά χρόνια παρατηρείται στην Τουρκία μια σύμπνοια απόψεων στο θέμα της αναγκαίας ριζικής αλλαγής του Συμβουλίου Ανώτερης Εκπαίδευσης* που ετοιμάστηκε και τέθηκε σε ισχύ κατά το διάστημα μετά το πραξικόπημα της 12ης Σεπτεμβρίου, πριν ακόμα ανακοινωθεί το καινούργιο σύνταγμα και πριν η κοινοβουλευτική δημοκρατία αρχίσει κουτσά-στραβά να επαναλειτουργεί. Από τα τέλη του '80 και έπειτα, όλα σχεδόν τα πολιτικά κόμματα τόνιζαν στο προεκλογικό τους πρόγραμμα την ανάγκη αλλαγής της δομής και των λειτουργιών του ΣΑΕ. Όμως παρ' όλες τις μεταρρυθμίσεις του νόμου του ΣΑΕ που έγιναν από τις 6 Νοεμβρίου 1981, οπότε και τέθηκε σε ισχύ, έως σήμερα, είναι χαρακτηριστικό ότι η ουσία του συμβουλίου αυτού έχει μείνει ανέγγιχτη. Η αξιοπερίεργη αυτή δομική σταθερότητα δεν είναι αποτέλεσμα αποκλειστικά και μόνο μιας πιεστικής βούλησης. Για να εξηγήσουμε το ότι αφενός μεν οι τάξεις του ΣΑΕ υφίστανται έναν διαρκή και πολύπλευρο καταιγισμό κριτικών, αφετέρου δε ότι η ουσία του ούτε καταρρίπτεται ούτε τροποποιείται στη διάρκεια ενός τόσο μεγάλου διαστήματος, πρέπει να λάβουμε υπόψιν μας την έκταση της σχέσης της τουρκικής πανεπιστημιακής κοινότητας ως θεσμού και τάξης με το ΣΑΕ, καθώς και της πολύπλοκης σχέσης έλξης και απώθησης που ανέπτυξε η τουρκική κοινωνία με το καθεστώς της 12ης Σεπτεμβρίου.

Έκφανση αυτής της σχέσης αποτελεί το ότι ένα σημαντικό τμήμα των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας που μέχρι πρόσφατα ήταν οπαδός των μεταρρυθμίσεων του ΣΑΕ, έπαψε απότομα να στηρίζει τις σοβαρές αλλαγές και τις πανεπιστημιακές μεταρρυθμίσεις που ήρθαν στο προσκήνιο το 2003. Όσο καθοριστικός είναι ο παράγο-

Ο Ahmet Insel διδάσκει πολιτική κοινωνιολογία στο Πανεπιστήμιο Galatasaray.

ντας συνήθεια προκειμένου για μια τέτοια αντιφατική συμπεριφορά που δεν είναι δυνατόν να εξηγηθεί μόνο με βάση την συμμόρφωση κάθε φορά προς την εκάστοτε κυβέρνηση, άλλο τόσο είναι και η αυταρχική-πατριαρχική σκέψη που συνεχίζει να στοιχειώνει την τουρκική κοινωνία καθώς και η ηθική αδιαφορία, που και οι δύο αντανakλώνται στην πανεπιστημιακή κοινότητα.

Το Συμβούλιο Ανώτερης Εκπαίδευσης προέκυψε από το νόμο για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση που δημοσιεύθηκε στις 6 Νοεμβρίου του 1981, ένα χρόνο μετά το πραξικόπημα της 12ης Σεπτεμβρίου. Ο νόμος 2547, με τον οποίο δημιουργόταν μια νέα ανώτερη επιτροπή που συγκέντρωνε αυτομάτως το σύνολο των κεντρικών αρμοδιοτήτων, τις οποίες μέχρι τότε μοιράζονταν το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και η Διαπανεπιστημιακή Επιτροπή, επαναπροσδιόριζε την ίδια στιγμή τη δομή της ανώτερης εκπαίδευσης από την αρχή ως το τέλος. Ο νόμος, ο οποίος μορφοποιήθηκε με βάση τις πολιτικές προτιμήσεις που εκφράστηκαν τη 12η Σεπτεμβρίου, αντικατόπτριζε την αντίδραση του κορμού του καινούργιου καθεστώτος στον πανεπιστημιακό κόσμο που κατηγορήθηκε για το συγκρουσιακό περιβάλλον της δεκαετίας του 1970, και εξέφραζε την προτίμηση μιας τεχνοκρατικής νοοτροπίας για ομοιογενή, αυταρχική και κεντρική οργάνωση.

Το τέταρτο άρθρο του υπ' αριθμόν 2547 νόμου για την ανώτερη εκπαίδευση εκφράζει εύγλωττα τις προσδοκίες του καθεστώτος της 12ης Σεπτεμβρίου από τα πανεπιστήμια:

Να αναθρέψουμε [φοιτητές] πολίτες που θα είναι αφοσιωμένοι στην εθνοφροσύνη του Ατατούρκ, σύμφωνα με τις μεταρρυθμίσεις και τις αρχές του Ατατούρκ, που θα εμφορούνται από τις εθνικές, ηθικές, ψυχικές και πολιτισμικές αξίες του Τουρκικού έθνους, που θα αισθάνονται την τιμή και την ευτυχία του να είναι κανείς Τούρκος· που θα βάζουν το κοινωνικό καλό πάνω από το προσωπικό όφελος, που θα σφύζουν από αγάπη για την οικογένεια, τη χώρα και το έθνος· που θα ξέρουν το καθήκον και τις ευθύνες τους απέναντι στο Κράτος της Τουρκικής Δημοκρατίας και θα το αποδεικνύουν έμπρακτα· που θα έχουν τη δύναμη ελεύθερης και επιστημονικής σκέψης και θα αντιλαμβάνονται τον κόσμο με ευρύτητα πνεύματος, που θα σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα· που θα αναπτυχθούν σωματικά, πνευματικά, ψυχικά, ηθικά και συναισθηματικά με ισορροπία και υγεία· που ανάλογα με το ενδιαφέρον και τις ικανότητές τους θα συνεισφέρουν στην ανάπτυξη και τις ανάγκες της πατρίδας και που την ίδια στιγμή θα κατέχουν τη γνώση, την ικανότητα, τη νοοτροπία και τη γενική παιδεία ενός επαγγέλματος που και θα τους συντηρεί βιοποριστικά και θα εξασφαλίζει την ευτυχία τους.

Η αντίφαση που υπάρχει ανάμεσα στους στόχους που αναφέρονται στο πρώτο μέρος αυτών των επιδιώξεων –για παράδειγμα, ο στόχος ανατροφής ατόμων που μετατρέπουν τις ευθύνες τους απέναντι στο κράτος σε τρόπο συμπεριφοράς– και στο να μπορεί να έχει κανείς τη δύναμη ελεύθερης και επιστημονικής σκέψης, να μπορεί να κατέχει μια ευρεία θεώρηση του κόσμου, που αναφέρονται στο δεύτερο μέρος, εκφράζει όλες εκείνες τις αντιφάσεις της πανεπιστημιακής κοινότητας που συσπειρώνεται κάτω από την ομπρέλα του ΣΑΕ. Η διστα-

κτικότητα να παρθούν μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες, που παρατηρείται την περίοδο που διανύουμε, δείχνει ότι η αντίφαση αυτή εξακολουθεί να ισχύει και να επηρεάζει.

Αν παρατηρήσουμε ότι στο καινούργιο σύνταγμα που κατοχυρώθηκε με δημοψήφισμα ένα χρόνο μετά την εφαρμογή σε ισχύ του νόμου του ΣΑΕ το κράτος ορίζεται σαν κάτι το ιερό, είναι φυσικό η ελεύθερη και επιστημονική σκέψη, η ευρεία θεώρηση του κόσμου να περιορίζονται μόνο σε ό,τι είναι αποδεκτό από το θείο αυτό κράτος. Το ΣΑΕ έμεινε προσηλωμένο στους στόχους του νόμου ακολουθώντας μια σειρά πρακτικών: υποβάλλοντας τους φοιτητές που θα σταλούν στο εξωτερικό ως υπότροφοι σε ιδεολογικό ξεσκαρτάρισμα· παρακολουθώντας και ενθαρρύνοντας την πρακτική του να μένουν έξω από το πανεπιστήμιο τα επικίνδυνα εκπαιδευτικά στοιχεία και, αν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο έμπαιναν, προβαίνοντας σε εκκαθαρίσεις. Για ένα μεγάλο διάστημα, μοναδική μέριμνα του ΣΑΕ ήταν να φέρει σε πέρας αυτή την επιχείρηση ιδεολογικής εκκαθάρισης.

Από την σκοπιά των στόχων του, ο νόμος αυτός θέτει ένα ιδεολογικό πλαίσιο με κυρίαρχο το στοιχείο του απολυταρχικού κράτους, που δεν μπορεί να συγκριθεί ούτε με το νόμο που τέθηκε σε ισχύ το 1933, την επαύριο της κατάργησης του Νταρουλφουνούν*, ούτε με τους στόχους που διαγράφονταν στο νόμο για τα πανεπιστήμια που τέθηκε σε ισχύ το 1946. Γενικά, το εκπαιδευτικό σύστημα και ειδικά ο κόσμος της ανώτερης εκπαίδευσης υπήρξαν από τα πεδία εκείνα όπου, μετά το πραξικόπημα της 12ης Σεπτεμβρίου, περνάμε ξεκάθαρα στην υλοποίηση του στόχου ανατροφής πολιτών, οι οποίοι βασίζουν την κατάρτησή τους σε έναν εθνικισμό με υπερτονισμένο το στοιχείο του Τουρκισμού, κάτι που συμπίπτει με έναν πολιτισμικό συντηρητισμό, και οι οποίοι υπόκεινται αντανakλαστικά πιά στην κυβέρνηση που θεωρείται θεόπνευστη. Το ΣΑΕ και η πρακτική της 12ης Σεπτεμβρίου στα πανεπιστήμια έχει δώσει άπειρα, εύστοχα παραδείγματα μιας πανεπιστημιακής κοινότητας που απαρτίζεται από ανθρώπους, οι οποίοι ρυθμίζουν τη συμπεριφορά τους με βάση την υποταγή στο θείο αυτό κράτος. Πολλά πανεπιστήμια του ΣΑΕ, ένθερμοι υποστηρικτές αυτής της υποτακτικής συμπεριφοράς, πήραν αποφάσεις στις συγκλήτους και δημοσίευσαν ανακοινώσεις πάνω σε θέματα άσχετα με τον πανεπιστημιακό κόσμο. Εξαπέλυσαν κυνήγι μαγισσών. Κάτω από την ομπρέλα του ΣΑΕ και από τη θέση του διοικητή, κάποια εκπαιδευτικά στελέχη μπόρεσαν να ικανοποιήσουν τις αυταρχικές τους διαθέσεις. Το ΣΑΕ ως ίδρυμα δεν ήταν εμφανώς και πάντοτε ο μοναδικός υπεύθυνος μιας σειράς αυταρχικών, καταπιεστικών και διασπαστικών πρακτικών που ακολουθήθηκαν στα πανεπιστήμια σε περισσότερο από 20 χρόνια. Ένα μέρος αυτών των πρακτικών υπήρξε αποτέλεσμα προσωπικών πρωτοβουλιών διευθυντικών εκπαιδευτικών στελεχών, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις, το συμβούλιο χρησιμοποιήθηκε σαν προκάλυμμα. Γι' αυτό το λόγο, μελετώντας κανείς τις πανεπιστημιακές μεταρρυθμίσεις, θα πρέπει στον απολογισμό που επιβάλλεται να γίνει σχετικά με το ΣΑΕ, να λάβει υπόψη του τη διαφορά που υπάρχει μεταξύ του ΣΑΕ ως ιδρύματος και ως συστήματος. Η πραγματική δύναμη και

επιρροή του ΣΑΕ, πέρα από τη θέληση του προέδρου και των μελών του, πηγάζει από το γεγονός ότι τροφοδοτείται από έναν κώδικα συμπεριφοράς κοινό σε ένα μεγάλο τμήμα της πανεπιστημιακής εκπαιδευτικής κοινότητας.

Κατά την περίοδο προετοιμασίας του νόμου, η Συμβουλευτική Βουλή που εκτελούσε χρέη κοινοβουλίου και η κυβέρνηση του Εθνικού Συμβουλίου Ασφάλειας προσδοκούσαν από το νόμο αυτό, στην προετοιμασία του οποίου συμμετείχαν υπό την καθοδήγηση του Ιχσάν Ντογραματζί* και κάποιοι εκπαιδευτικοί, να υιοθετήσει κάθε είδους μέτρο που θα εμπόδιζε την 'εισαγωγή της πολιτικής στα πανεπιστήμια' και να δημιουργήσει ένα κρατικό συμβούλιο, το οποίο θα ήταν ανεξάρτητο από την κυβέρνηση που θα προέκυπτε μελλοντικά από ελεύθερες εκλογές. Σε αυτό το πλαίσιο, το ΣΑΕ στο οποίο θα υπάγονταν όλα τα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα, διαμορφώθηκε εξ αρχής σαν ένα συνταγματικό ίδρυμα άμεσα συνδεδεμένο με τον πρόεδρο της δημοκρατίας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο πρόεδρος της δημοκρατίας δεν έχει εκτελεστικές αρμοδιότητες, όπως και το ότι η αρχηγία του Γενικού Επιτελείου του στρατού συνδέεται με τον πρωθυπουργό, το ΣΑΕ συνδέθηκε απόλυτα σχηματικά με μια ανώτερη αρχή. Ταυτόχρονα, το ΣΑΕ που δεν δημιουργήθηκε μόνο σαν ένα συντονιστικό όργανο αλλά απέκτησε και τη δυνατότητα επιβολής κυρώσεων, θα σχετιζόταν σαν ίδρυμα συμπληρωματικού προϋπολογισμού με τη Βουλή και το Υπουργικό Συμβούλιο μόνο μέσω του νόμου για τον προϋπολογισμό. Συνδεδεμένο μάλιστα και με το αρμόδιο για την προετοιμασία των εισαγωγικών στο πανεπιστήμιο εξετάσεων ίδρυμα, το ΣΑΕ πήρε τη θέση ενός ανεξάρτητου από την κυβέρνηση υπουργείου Ανώτερης Εκπαίδευσης.

Ο νόμος που δημιούργησε το ΣΑΕ άλλαξε 33 φορές από τη στιγμή που τέθηκε σε εφαρμογή μέχρι το 2003. Συνολικά οι αλλαγές, συμπεριλαμβανομένης και εκείνης που προέβλεπε τον καθορισμό πρύτανη από το διδακτικό προσωπικό με προεκλογή, δεν κατάφεραν να μεταβάλουν την ουσία ενός νόμου που ήταν η σκιά του καθεστώτος της 12ης Σεπτεμβρίου στον κόσμο της ανώτερης εκπαίδευσης. Γενικά, παρέμεινε σε ισχύ το σύστημα διορισμού, προϊόν μιας νοοτροπίας που θεωρούσε τις εκλογές για τις διευθυντικές βαθμίδες στο πανεπιστήμιο πηγή συνομωσιών, είτε από ηθική άποψη, είτε με το σκεπτικό ότι η Τουρκία δεν είχε ακόμη ωριμάσει σε αυτό το επίπεδο, και έτσι δεν σημειώθηκε καμία αλλαγή στη διάρθρωση των πανεπιστημιακών οργάνων και στη δομή τους που στηριζόταν στη συγκέντρωση της εξουσίας των συμβουλίων στα χέρια ενός ανθρώπου.

Υπό το καθεστώς του ΣΑΕ, ντε φάκτο δεν υπάρχει μέσα στο πανεπιστήμιο υπηρεσία που θα μπορούσε να αποτελέσει μια αντίρρηση στον πρύτανη δύναμη. Το σύστημα δεν παραχωρεί δικαιώματα που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν σαν αντίπαλο δέος ούτε στη γερουσία του πανεπιστημίου, ούτε στο εκπαιδευτικό συμβούλιο, ούτε στους προέδρους των τμημάτων. Η πρυτανεία στο καθεστώς του ΣΑΕ μοιάζει με ένα προεδρικό σύστημα που δεν ελέγχεται νομοθετικά. Ο όποιος έλεγχος πραγματοποιείται από έξω και με τις ευλογίες του ΣΑΕ. Γι' αυτό, αν και οι πρυτάνεις είναι εκείνοι που

έχουν τα περισσότερα παράπονα από το ΣΑΕ σε ό,τι αφορά τα καθημερινά ζητήματα, είναι ταυτόχρονα εκείνοι που αντιδρούν περισσότερο σε μια πανεπιστημιακή μεταρρύθμιση που θα άλλαζε το καθεστώς του ΣΑΕ.

Η Διαπανεπιστημιακή Επιτροπή, που θα μπορούσε να αντισταθμίσει το μονοπώλιο εξουσίας του ΣΑΕ, λειτούργησε μέχρι πρόσφατα ως ένα ντε φάκτο όργανο στα χέρια του ΣΑΕ, λόγω των στενών σχέσεων που αναγκάστηκαν οι πρυτάνεις-μέλη να δημιουργήσουν με αυτό το θεσμό και λόγω της εξάρτησής τους από αυτό, προκειμένου να εκλεγούν για δεύτερη φορά. Επιπλέον, το ΣΑΕ μπροστά στην πίεση του ολοένα αυξανόμενου αριθμού μαθητών που εισέρχονται στην ανώτερη εκπαίδευση πρόσφερε τυφλή σχεδόν υποστήριξη στις πρωτοβουλίες της πολιτικής κοινότητας για ταχύτατη ίδρυση καινούργιων πανεπιστημίων, πρωτοβουλίες που είχαν επιφανειακά μια μικρή δόση λαϊκισμού αλλά που εξυπηρετούσαν κυρίως τις ανάγκες του αυξανόμενου αριθμού σπουδαστών. Για παράδειγμα, δεν αντιστάθηκε ή δεν μπόρεσε να αντισταθεί μπροστά σε μια απόλυτα ψηφοθηρική απόφαση της πολιτικής εξουσίας, όπως εκείνη της εγκαινίασης 22 καινούργιων πανεπιστημίων μέσα σε ένα χρόνο. Εν τούτοις, στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990, η συμπεριφορά του ΥΟΚ στο θέμα ίδρυσης καινούργιων πανεπιστημίων ήταν πολύ πιο επιφυλακτική.

Εξετάζοντας όλες τις αποφάσεις και τις εφαρμογές από την ίδρυση του ΣΑΕ μέχρι σήμερα, φαίνεται ότι το ίδρυμα λειτούργησε ως ένα είδος συμβουλίου εθνικής ασφάλειας του κόσμου της τουρκικής ανώτερης εκπαίδευσης. Και δεν εννοούμε μόνο ότι το ΣΑΕ έγινε φορέας και εκτελεστής πρωτοβουλιών που εναρμονίστηκαν με την πολιτική στρατηγική του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας, το οποίο έπαιξε το ρόλο εσωτερικής κυβέρνησης του καθεστώτος της 12ης Σεπτεμβρίου ή υπουργικού συμβουλίου-φάντασμα του κράτους. Το ΣΑΕ με τη στάση του απέναντι στην ευρύτερο κόσμο της ανώτερης εκπαίδευσης έδωσε ένα δείγμα της καχυποψίας απέναντι στην κοινωνία, που κυριαρχεί στο κρυφό καταστατικό και τον ιδρυτικό νόμο του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας, το οποίο είναι ο κατεχόμενη φορέας του καθεστώτος της 12ης Σεπτεμβρίου.

Το ΣΑΕ ανέλαβε ιδεολογικές αποστολές, τις οποίες στη συνέχεια τα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα είτε φορτώθηκαν εξαναγκαστικά, είτε ανέλαβαν εθελοντικά, ενδυναμώνοντας έτσι τις αυταρχικές και πολλές φορές αστυνομικές τακτικές που εφαρμόζουν. Κάτι τέτοιο συνάδει απόλυτα με την αντίληψη και την προσωπικότητα των διευθυντών που προσλαμβάνονται και θυμίζει μια αντίληψη και μια δομή που παραπέμπει στον ακαδημαϊκό χώρο της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

Παρατηρεί κανείς ότι οι σκοποί και οι στόχοι του ΣΑΕ στο πλαίσιο του κράτους εθνικής ασφάλειας αναπτύχθηκαν παράλληλα με τις εναλλασσόμενες στο χρόνο στρατηγικές αυτής της αντίληψης. Το ΣΑΕ ανέλαβε να μεταδώσει στον πανεπιστημιακό κόσμο την ιδεολογία της *Τουρκοϊσλαμικής σύνθεσης* –*Türk-Islâm sentezi*– που υιοθέτησε η επίσημη κρατική πολιτική του '80 εναντίον του 'κομμουνισμού και του διχασμού'. Αυτό το διάστημα, τακτοποιήθηκαν στα πανεπιστήμια κυρίως τα στελέχη εκείνα που συμμορφώθηκαν και ενστερνίστηκαν την ιδεολογία της τουρκοϊσλαμικής σύνθεσης, αντικαθιστώντας

εκείνους που εκδιώχθηκαν από το πανεπιστήμιο ή που παραιτήθηκαν σε ένδειξη διαμαρτυρίας απέναντι στο ΣΑΕ.

Ο βασικός στόχος των κινήσεων του ΣΑΕ μέχρι τα τέλη του '90 ήταν αυτή η διαδικασία αντι-στελέχωσης. Χωρίς να ληφθούν σοβαρά υπόψη ακαδημαϊκά κριτήρια, δίνοντας προτεραιότητα στην ιδεολογική εναρμόνιση σε συνδυασμό με την πίεση που δημιουργούσε η ανάγκη αύξησης του ακαδημαϊκού προσωπικού –πίεση στην οποία οδήγησε η παράλληλη ταχεία αύξηση του ποσοστού φοίτησης– συγκεντρώθηκε στα πανεπιστήμια μια πληθώρα ακαδημαϊκών-ερευνητών που δεν είχαν τα κατάλληλα προσόντα.

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης περιόδου και αντιδρώντας κυρίως στην αναζωπύρωση για τα καλά του Κουρδικού, η πολιτική στελέχωσης του ΣΑΕ στηρίχθηκε περισσότερο στο κριτήριο του εθνικισμού. Ταυτόχρονα, μπροστά στα προβλήματα που αντιμετώπιζε το κράτος στην εξωτερική του πολιτική –για παράδειγμα ο 'ισχυρισμοί περί Αρμενικής γενοκτονίας', το Κυπριακό, οι 'ισχυρισμούς περί καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία'– η παραδοσιακή μέθοδος ένθερμης υποστήριξης της κρατικής πολιτικής ενισχύθηκε. Σε μερικά καινούργια κυρίως πανεπιστήμια προωθήθηκαν στελέχη με εθνικιστικές καταβολές*, τα οποία έτσι αποτέλεσαν ένα δεύτερο αντίπαλο δέος που προστέθηκε σε εκείνο το ακαδημαϊκό προσωπικό που υποστήριζε την ακμάζουσα στα '80 ιδεολογία της τουρκοϊσλαμικής σύνθεσης. Η πολιτική επιλογής και προαγωγής του ακαδημαϊκού προσωπικού κατά τη διάρκεια αυτών των δύο περιόδων, που αντιστοιχούν στις περιόδους προεδρίας του Ιχσάν Ντογραματζί και Μεχμέτ Σαγλάμ, οδήγησε στη μείωση του αριθμού των στελεχών εκείνων που θα μπορούσαν να είναι φορείς μιας μεταρρύθμισης, ώστε να ξεφύγει το επίπεδο του μέσου πανεπιστημίου στην Τουρκία από το αντίστοιχο της ανώτερης τεχνολογικής σχολής ή του κοσμικού μεντρεσέ.

Η αλλαγή απειλής του κράτους εθνικής ασφάλειας από τα μέσα του 1990 και μετά μετέβαλε και την κατεύθυνση παρέμβασης του ΣΑΕ στα πανεπιστήμια. Κατά τη διάρκεια της τρίτης αυτής περιόδου, το ενδιαφέρον του ΣΑΕ εστιάστηκε στη διαμάχη με τα 'οπισθοδρομικά-ισλαμικά στελέχη'. Το πρόβλημα της μαντίλας στο πανεπιστήμιο, που στη δεκαετία του 1980 αντιμετωπιζόταν περισσότερο με ανεκτικότητα παρά με έντονες συγκρούσεις, αποτέλεσε τώρα το σχεδόν απόλυτο θέμα. Η διεύθυνση του ΣΑΕ, ξεκινώντας από τη διαπίστωση ότι μια αποτελεσματική μέθοδος μείωσης της επιρροής εκείνων των κύκλων που θεωρούνταν *σεριαττζίδες** θα ήταν η κατηγοριοποίηση και η αντικειμενικότητα των ακαδημαϊκών προσόντων, έφερε στο προσκήνιο το εκδοτικό κριτήριο προκειμένου για διορισμούς και προαγωγές. Αυτό το κριτήριο 'ικανότητας' έκδοσης σε ξένη γλώσσα, ορθότερα μόνο στα αγγλικά, έγινε θέλοντας και μη εργαλείο μιας πρωτοβουλίας για ιδεολογικό-πολιτικό ξεκαθάρισμα και συνεχίζει να είναι έτσι.

Στη διάρκεια και των τριών αυτών περιόδων, και παρά τις διάφορες κατευθύνσεις που ακολουθήθηκαν, το ΣΑΕ συνέχισε εντατικά να καθοδηγεί ιδεολογικά τα πανεπιστήμια. Αδιάλειπτα, στην αρχή κάθε έτους αποστέλλονταν με την απόρρητη επικύρωση του ΣΑΕ οι μηνιαίοι κατάλογοι των πρυτανι-

κών καθηκόντων, που συμπεριελάμβαναν κατασκοπεία και επίβλεψη μέσα στο πανεπιστήμιο, και προπαγάνδα κατά 'διασπαστικών ιδεών'. Διαβιβάζονταν στις διευθύνσεις των πανεπιστημίων παρατηρήσεις και συστάσεις λήψης 'αυθόρμητων' πρωτοβουλιών για υποστήριξη της κυβερνητικής πολιτικής σε θέματα όπως το Κυπριακό, το Κουρδικό, το Αρμενικό. Οι πρωτοβουλίες αυτές δείχνουν ότι το ΣΑΕ δεν σχεδιάστηκε μόνο ως υπουργείο ανώτερης εκπαίδευσης, ανεξάρτητο από το υπουργικό συμβούλιο αλλά και ότι εμφανίζεται σαν ένα τέλειο ιδεολογικό όργανο του κράτους.

Κάτι που σήμερα παρουσιάζεται ως επιτυχία του ΣΑΕ είναι η ταχεία αύξηση τα δέκα τελευταία χρόνια στην Τουρκία του αριθμού των ακαδημαϊκών εκδόσεων. Η διαμόρφωση μιας νόρμας διορισμού και προαγωγής με βάση ακαδημαϊκά εκδοτικά κριτήρια προκάλεσε αύξηση του συνόλου της επιστημονικής εκδοτικής παραγωγής. Όμως δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι κάτι τέτοιο, περισσότερο από αύξηση των εκδόσεων ανά διδάσκοντα, ακολουθεί μια παράλληλη πορεία με την αύξηση του διδακτικού προσωπικού και ταυτόχρονα δείχνει ότι μετάξυ του εκπαιδευτικού προσωπικού υπάρχει ένα, όσον αφορά το ακαδημαϊκό εκδοτικό έργο, αυξανόμενο χάσμα. Η αύξηση αυτή που αφορά κυρίως στο νέο ακαδημαϊκό διδακτικό προσωπικό δεν εξαλείφει την επιστημονική ανεπάρκεια της πλειοψηφίας των διδασκόντων της προηγούμενης γενιάς.

Αν και είναι υπό συζήτηση τα επιστημονικά εκδοτικά κριτήρια που έχουν υιοθετηθεί, είναι αλήθεια ότι το βάρος που δόθηκε στην επιστημονική δραστηριότητα των ακαδημαϊκών στην Τουρκία ενθάρρυνε το εκδοτικό τους έργο. Δυστυχώς όμως ένα τέτοιο κριτήριο αυξάνει το ρίσκο μιας ολοένα μεγαλύτερης διαφοροποίησης του διδακτικού προσωπικού των πανεπιστημίων εκείνων που δεν έχουν τις ίδιες ευκαιρίες έρευνας και εργασίας, κάτι το οποίο με τη σειρά του αυξάνει το ρίσκο δημιουργίας μιας ισχυρής κλίκας ανθρώπων που θα αντιστέκονται σε μεταρρυθμίσεις για εξασφάλιση αξιολογικών ακαδημαϊκών κριτηρίων.

Σήμερα στην Τουρκία υπάρχουν τριών ειδών πανεπιστήμια: Την πρώτη θέση καταλαμβάνουν τα λιγότερα από 10 'δημόσια ελίτ πανεπιστήμια'. Αυτά σε μερικές ειδικότητες προσφέρουν εκπαίδευση διεθνούς επιπέδου και αποσπούν με το κεντρικό σύστημα εισαγωγικών εξετάσεων τους καλύτερους μαθητές. Γι' αυτό το λόγο, το επίπεδο εκπαίδευσης παραμένει πιο εύκολα υψηλό. Αυτά είναι κατά κύριο λόγο τα πανεπιστήμια όπου εξακολουθεί να προσφέρεται μια αξιοπρεπής εκπαίδευση. Θα μπορούσε όμως να πει κανείς ότι κατά το τελευταίο διάστημα και μπροστά στον ανταγωνισμό των ιδιωτικών πανεπιστημίων και αυτά τα δημόσια ιδρύματα αποψιλώνονται.

Στη δεύτερη, βρίσκονται τα ιδιωτικά. Με χαμηλότερο κατά μέσο όρο επίπεδο φοιτητών, τα ίδια αυτά πανεπιστήμια διακρίνονται σε 'ελίτ' και 'κανονικά'. Σήμερα, η συντριπτική πλειοψηφία των ιδιωτικών πανεπιστημίων χρησιμοποιεί ακαδημαϊκό προσωπικό-προϊόν της δημόσιας ανώτερης εκπαίδευσης, δεν καταβάλλει ιδιαίτερες προσπάθειες ανατροφodότησής του, και γεύεται έτσι έναν από τους καρπούς της δομής της δημόσιας ανώτερης εκπαίδευσης. Χαρακτηριστικό

παράδειγμα είναι η στελέχωση του κορμού του διδακτικού προσωπικού των ιδιωτικών πανεπιστημίων είτε από διδάκτορες της δημόσιας εκπαίδευσης που παραδίδουν επιπλέον μαθήματα, είτε από συνταξιούχους των δημόσιων πανεπιστημίων. Τα ιδιωτικά πανεπιστήμια, η πλειοψηφία των οποίων έχει ένα συγκαλυμμένο εμπορικό σκοπό, ιδιωτικοποίησε το κομμάτι των δημόσιων υπηρεσιών της ανώτερης εκπαίδευσης. Σαν αποτέλεσμα της λογικής του ΣΑΕ για ομοιογένεια στα πανεπιστήμια, η πίεση να γίνουν πανεπιστήμια σχολές που εξειδικεύονται σε έναν και μόνο τομέα, όπως έγινε για παράδειγμα με εμπορικές σχολές και πανεπιστήμια οικονομικών ομίλων, δυσκόλεψε ακόμα περισσότερο τη διάκριση ανάμεσα σε πανεπιστήμιο και τεχνική επαγγελματική σχολή.

Στη τρίτη θέση ακολουθούν τα δημόσια μη ελίτ πανεπιστήμια. Η πλειοψηφία των πανεπιστημίων αυτών, που αποτελούν και τη μεγαλύτερη ομάδα, είναι οι σχολές που παρέχουν εκπαίδευση επιπέδου ανώτερης επαγγελματικής σχολής και εκείνες των οποίων ένα μέρος συνεργάζεται με εταιρείες, στις οποίες και γίνεται –για λογαριασμό τους– το κομμάτι της πρακτικής εξειδίκευσης. Για την ώρα, μειοψηφούν εκείνοι που παρουσιάζουν μια εμφανή πρόοδο στη διδασκαλία και την έρευνα μέσα σε αυτά τα πανεπιστήμια. Καθώς όμως υπάρχει έλλειψη ακαδημαϊκών ειδικοτήτων, πάρα πολλά τμήματα αυτών των πανεπιστημίων έχουν τη δυνατότητα να αναλαμβάνουν προγράμματα μεταπτυχιακών και διδακτορικών σπουδών, παρά το ότι δεν έχουν το ανάλογο επιστημονικό επίπεδο. Θα λέγαμε ότι αυτά τα τρίτης κατηγορίας πανεπιστήμια παρέχουν, όπως και μερικά ιδιωτικά, ενός είδους «πλαστά» πτυχία.

Όπως φάνηκε και από την παραπάνω κατηγοριοποίηση, με το να διακρίνει το ΣΑΕ τα πανεπιστήμια σε δωρεάν και μη δημιούργησε ταυτόχρονα και μια ποιοτική διάκριση τριών τάξεων. Οι διακρίσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν, πολιτικά και οργανωτικά, υπό καθεστώς ηγεμονίας του συγκεντρωτισμού, από οικονομική όμως άποψη, κάτω από ένα καθεστώς ελεύθερης ιδιωτικής πρωτοβουλίας, αδιάφορης για τα δημόσια αγαθά και μιας κερδοσκοπικής νοοτροπίας. Οι ίδιοι οι διευθύνοντες του ΣΑΕ στον πανεπιστημιακό κόσμο τράνταξαν, φαινομενικά, τα θεμέλια των σκληρών κρατικιστικών αξιών της νοοτροπίας που δημιούργησε η 12η Σεπτεμβρίου.

Στο σημείο που έχει φτάσει το καθεστώς του ΣΑΕ, το οποίο αντικατοπτρίζει τις βασικότερες εσωτερικές αντιφάσεις της νοοτροπίας της 12ης Σεπτεμβρίου, δεν είναι δυνατό οι όποιες αλλαγές γίνονται, αλλά δεν θίγουν ουσιαστικά τις πραγματικές αρχές και τα ιδρύματα του καθεστώτος αυτού, να χαρακτηρίζονται ως μεταρρυθμιστικές. Ούτε είναι δυνατόν να πεισθεί κανείς στο ελάχιστο ότι αλλάζοντας τα πρόσωπα θα διορθωθεί από μόνη της η δομή. Οι μεταρρυθμίσεις ασφαλώς και δεν μπορεί να αποτελούν προτροπή επιστροφής στις 'παλιές καλές μέρες'. Η 'ομορφιά' εκείνων των ημερών, η 'ομορφιά' για παράδειγμα που για πολλά χρόνια θύμα της ήταν οι νέοι ακαδημαϊκοί που υποχρεώνονταν να συμμορφώνονται στα καπρίτσια των καθέδρας προέδρων, είναι υπό συζήτηση. Σε ένα καθεστώς που ενισχύει την διοικητική σταθεροποίηση των πανεπιστημίων και την ακαδημαϊκή ελευθερία δεν υπάρχει ανάγκη για έναν ανώτερο κανονιστικό νό-

μο που θα θεμελιώνεται πάνω σε λεπτές ισορροπίες πολιτικών υπολογισμών, και που γι' αυτόν ακριβώς το λόγο θα είναι άκρα πολιτικοποιημένος.

Το τέλος του ΣΑΕ δεν θα ανοίξει ασφαλώς στον κόσμο της ανώτερης εκπαίδευσης στην Τουρκία το δρόμο προς το τέλος της ίδιας της ηγεμονίας μιας νοοτροπίας αυταρχικής που κρύβεται πίσω από το πέπλο του επιστημονισμού. Οι πρωτοβουλίες που έχει αρχίσει να παίρνει η κυβέρνηση του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης στο θέμα των μεταρρυθμίσεων του ΣΑΕ συγκεντρώνουν περισσότερες αντιδράσεις από ότι οι μεταρρυθμίσεις του Εθνικού Συμβουλίου Ασφάλειας, και δεν περιορίζονται στην έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στους υπεύθυνους της κυβέρνησης ή στα ορατά αρνητικά και οπισθοδρομικά βήματα που εμπεριέχονται στο σχέδιο, αλλά αποτελούν μια ουσιαστική αντίδραση. Οι συγκρούσεις για τις μεταρρυθμίσεις του ΣΑΕ ξεπερνούν την κυβέρνηση και δείχνουν ότι τα εκπαιδευτικά και μορφωτικά ιδρύματα συνεχίζουν να αποτελούν το πιο ζωντανό πεδίο πολιτικών συγκρούσεων στην Τουρκία· και υπό αυτή την έννοια, αποτελούν και ένα σημαντικό πεδίο στον αγώνα εξουσίας της μόρφωσης και της εκπαίδευσης.

Μετάφραση-Απόδοση
Κωνσταντίνα Ανδριανοπούλου

* Στα τουρκικά: Yüksek Ösretim Kurumu, YÖK (γιόκ). Από εδώ και στο εξής το Συμβούλιο Ανώτερης Εκπαίδευσης στο κείμενο θα αναφέρεται με τα αρχικά των λέξεων, ως ΣΑΕ. ΣΤΜ

* Darülfünun: 'οίκος των επιστημών', το πανεπιστήμιο στην Κωνσταντινούπολη που είχε ιδρυθεί επί οθωμανικής αυτοκρατορίας και που το 1933 μέσα στο κλίμα επικράτησης του Κεμάλ και της ιδεολογίας του μετονομάστηκε σε 'Πανεπιστήμιο της Ισταμπούλ' –που υπάρχει ακόμα και σήμερα–, απέκτησε καινούργιο καταστατικό χάρτη και νέο ως επί το πλείστον προσωπικό, που αντικατέστησε τους καθηγητές και το προσωπικό που απολύθηκε, και το οποίο διακρινόταν για την αφοσίωσή του στις κεμαλικές αρχές. ΣΤΜ

* Πρώτος πρόεδρος του ΣΑΕ και ιδρυτής του πρώτου ιδιωτικού πανεπιστημίου στην Τουρκία του Bilkent στην Άγκυρα. ΣΤΜ.

* Ο όρος που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας είναι *ülküçü* (ουλκουτσού) που παραπέμπει σε ακραίες εθνικιστικές ομάδες, όπως οι Γκρίζοι Λύκοι. ΣΤΜ

* Οπαδοί δηλαδή του θρησκευτικού νόμου, του Seriat. ΣΤΜ

2. Ένα απόρρητο κείμενο που στάλθηκε πρόσφατα από το ΣΑΕ ξεγυμνώνει τη λογική του, που πρυτανεύει στη σχέση πολιτικής, κράτους και πανεπιστημίου: 'Για να βελτιωθεί το επίπεδο των μη κυβερνητικών οργανώσεων και ακολουθώντας το παράδειγμα των δυτικών χωρών, μελετάται η διοργάνωση μαθημάτων, συνεδρίων, σεμιναρίων, συμποσίων, πάνελ και συνεδριάσεων για να διαφωτιστεί η κοινή γνώμη σε θέματα ανάπτυξης των τουρκικών μη κυβερνητικών οργανώσεων τονίζοντας τη σημασία των οργανώσεων αυτών ώστε να αναδειχθούν οι υπέρ του εθνικού συμφέροντος δραστηριότητες, με σκοπό να βρεθούν τρόποι ένταξης σε διεθνή ιδρύματα και οργανώσεις και να αποκτηθεί ικανότητα εκτέλεσης δραστηριοτήτων μέσα και έξω από τη χώρα σε πεδία πολιτικής, πολιτισμού και οικονομίας στο όνομα του Κράτους. Γι' αυτό το σκοπό, η ειδοποίηση στο [τάδε] νούμερο φαξ του υπουργείου μας.....ανακοινώνοντας τα ονόματα του διδακτικού προσωπικού που εργάζεται στο πανεπιστήμιό σας πάνω σε θέματα σχετικά με αυτό το σκοπό.....' Αυτό το κάλεσμα που φέρει την υπογραφή του αντιπροέδρου του ΣΑΕ, εκτός από ένδειξη της αντίληψης που επικρατεί στις τάξεις του ΣΑΕ για τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, αντανakλά και την αντίληψή του για τη θέση και τις λειτουργίες του πανεπιστημίου.